

‘दुर्गम उचाइमा फूलको आँधी’ कवितासङ्ग्रहको शैलीवैज्ञानिक अध्ययन

त्रिभुवन विश्वविद्यालय
मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र सङ्कायअन्तर्गत
वीरेन्द्र बहुमुखी क्याम्पस, नेपाली विभाग, भरतपुर, चितवनको
स्नातकोत्तर तह (एम.ए.), द्वितीय वर्षको
दसौँ पत्रको प्रयोजनार्थ
प्रस्तुत

शोधपत्र

शोधार्थी

लक्ष्मी बराल

क्याम्पस रोल नं. २१

त्रि.वि. दर्ता नं. ९-१-२४०-२६७-९९

वीरेन्द्र बहुमुखी क्याम्पस

नेपाली विभाग

भरतपुर, चितवन

२०६८

शोधनिर्देशकको मन्तव्य

प्रस्तुत 'दुर्गम उचाइमा फूलको आँधी' कवितासङ्ग्रहको शैलीवैज्ञानिक अध्ययन शीर्षकको शोधपत्र स्नातकोत्तर तह दोस्रो वर्षकी छात्रा लक्ष्मी बरालले मेरो निर्देशनमा तयार गर्नुभएको हो । शोधपत्र तयारीका क्रममा सामग्रीसङ्कलनदेखि शोधपत्र लेखनकार्यसम्म शोधार्थीको अथक मिहिनेत र परिश्रम परेको छ । मिहिनेतपूर्वक तयार गरिएको प्रस्तुत शोधपत्र मूल्याङ्कनका लागि वीरेन्द्र बहुमुखी क्याम्पस, नेपाली विभागसमक्ष सिफारिस गर्दछु ।

मिति : २०६८/७/२

दामोदर रिजाल

सहप्राध्यापक

वीरेन्द्र बहुमुखी क्याम्पस

नेपाली विभाग

भरतपुर, चितवन

त्रिभुवन विश्वविद्यालय

मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र सङ्काय
वीरेन्द्र बहुमुखी क्याम्पस, नेपाली विभाग,
भरतपुर, चितवन

स्वीकृति पत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालय मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र सङ्कायअन्तर्गत वीरेन्द्र बहुमुखी क्याम्पस, नेपाली विभाग, भरतपुर, चितवनकी छात्रा लक्ष्मी बरालले स्नातकोत्तर तह (एम.ए.) नेपाली विषयको दसौँ पत्रको प्रयोजनका लागि प्रस्तुत गरेको **‘दुर्गम उचाइमा फूलको आँधी’ कवितासङ्ग्रहको शैलीवैज्ञानिक अध्ययन** शीर्षकको यो शोधपत्र स्वीकृत गरिएको छ ।

मूल्याङ्कनसमिति

प्रा.डा. नारायणप्रसाद खनाल
विभागीय प्रमुख

हस्ताक्षर

सहप्राध्यापक दामोदर रिजाल
शोधनिर्देशक

हस्ताक्षर

गोविन्दराज विनोदी
बाह्यपरीक्षक

हस्ताक्षर

मिति : २०६८ / /

कृतज्ञताज्ञापन

प्रस्तुत 'दुर्गम उचाइमा फूलको आँधी' कवितासङ्ग्रहको शैलीवैज्ञानिक अध्ययन र विश्लेषण शीर्षकको शोधपत्र त्रिभुवन विश्वविद्यालय, मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र सङ्कायअन्तर्गत वीरेन्द्र बहुमुखी क्याम्पस, भरतपुर, चितवनको नेपाली विभागको स्नातकोत्तर तह द्वितीय वर्षको दसौं पत्रको पाठ्यांश परिपूर्तिका निमित्त तयार गरिएको हो । प्रस्तुत शोधपत्र मैले आदरणीय गुरु सहप्राध्यापक दामोदर रिजालको निर्देशनमा तयार पारेकी हुँ । अध्ययनका क्रममा आफ्नो अत्यन्त कार्यव्यस्तताबाट पनि यथाशक्य समय उपलब्ध गराई आत्मीयतापूर्वक मलाई समुचित निर्देशन दिनुभएकोमा सर्वप्रथम म शोधनिर्देशक आदरणीय गुरुप्रति हार्दिक कृतज्ञता प्रकट गर्दछु । प्रस्तुत शीर्षकमा अनुसन्धान गर्न स्वीकृति प्रदान गर्नुहुने आदरणीय गुरु तथा विभागीय प्रमुख प्रा.डा. नारायणप्रसाद खनालज्यूप्रति पनि म कृतज्ञता प्रकट गर्न चाहन्छु । साथै यस शोधपत्र तयारीका क्रममा अमूल्य सल्लाह, सुझाव दिएर सहयोग गर्नुहुने आदरणीय क्याम्पस प्रमुख प्रा.डा. गणेशप्रसाद खनालज्यूप्रति हार्दिक आभार व्यक्त गर्न चाहन्छु । विषयप्रतिको अध्ययन र रुचिलाई जागृत गराई मलाई सदैव अध्ययनप्रति प्रेरणा प्रदान गर्नुहुने सहप्रा.डा. लक्ष्मणप्रसाद गौतमप्रति पनि म हार्दिक कृतज्ञता प्रकट गर्न चाहन्छु ।

यस शोधपत्रको तयारीका क्रममा आवश्यक सामग्रीसङ्कलन गर्ने कामदेखि लिएर सोधपुछका क्रममा आफ्नो समय दिई पूर्ण सहयोग गर्नुहुने कवि *मोमिला जोशी* तथा उहाँको परिवारप्रति म हार्दिक आभारी छु । लेखनकार्यका निमित्त सदैव हौसला, प्रेरणा एवम् प्रोत्साहन दिई सहयोग पुऱ्याउनुहुने वीरेन्द्र बहुमुखी क्याम्पस, नेपाली विभागका सम्पूर्ण गुरुहरू तथा वीरेन्द्र बहुमुखी क्याम्पसको पुस्तकालय परिवारप्रति आभार व्यक्त गर्दछु । शोधपत्र तयारीका क्रममा मलाई उत्साह, ऊर्जा प्रदान गर्ने मेरा मित्रहरूप्रति पनि हार्दिक कृतज्ञता प्रकट गर्न चाहन्छु ।

प्रस्तुत शोधपत्र तयार पार्ने सिलसिलामा मलाई प्रेरणा दिने मेरा अभिभावक नरहरि पोखरेल, मुन्नी पोखरेल, शिवकुमार बराल, गीता बराल एवम् व्यक्तिगत रूपमा घरायसी चाँजोपाँजो मिलाई हरेक पल प्रेरणा दिने मेरा मान्य श्रीमान् मिलनकृष्ण पोखरेलप्रति पनि म आभारी छु । यसका अतिरिक्त यो शोधपत्र तयार पार्ने क्रममा प्रत्यक्ष-अप्रत्यक्ष रूपमा सहयोग

पुऱ्याउनुहुने सम्पूर्ण महानुभावहरूका साथै यस शोधपत्रलाई शुद्धसँग समयमै टड्कण गरिदिनुहुने 'निक द डिजाइनर'-नारायणगढका श्री दीपेन्द्रकुमार जोशी 'निक' र सुमिना जोशीज्यूहरूप्रति पनि म आभारी छु ।

अन्त्यमा, दुर्गम उचाइमा फूलको आँधी कवितासङ्ग्रहको शैलीवैज्ञानिक अध्ययन शीर्षकको यो शोधपत्र आवश्यक मूल्याङ्कनका लागि त्रिभुवन विश्वविद्यालय, मानविकी तथा सामाजिकशास्त्र सङ्काय, वीरेन्द्र बहुमुखी क्याम्पस, नेपाली विभागसमक्ष प्रस्तुत गर्दछु ।

शोधार्थी

मिति : २०६८।८।२

लक्ष्मी बराल
त्रिभुवन विश्वविद्यालय
वीरेन्द्र बहुमुखी क्याम्पस
नेपाली विभाग
भरतपुर, चितवन

विषयसूची

- (क) स्वीकृतिपत्र
- (ख) शोधनिर्देशकको मन्तव्य
- (ग) कृतज्ञताज्ञापन
- (घ) सङ्क्षेपीकृत शब्दसूची

पहिलो परिच्छेद शोधपरिचय

१.१	शोधपरिचय	१
१.२	समस्याकथन	१
१.३	शोधकार्यको उद्देश्य	२
१.४	पूर्वकार्यको समीक्षा	२
१.५	शोधकार्यको औचित्य र महत्त्व	४
१.६	शोधकार्यको क्षेत्र र सीमा	५
१.७	सामग्रीसङ्कलन विधि	५
१.८	शोधविधि र सैद्धान्तिक ढाँचा	५
१.९	शोधकार्यको रूपरेखा	५

दोस्रो परिच्छेद शैलीविज्ञानको सैद्धान्तिक स्वरूप

२.१	शैलीविज्ञानको परिचय	७
२.२	शैली शब्दको व्युत्पत्ति र अर्थ	८
२.३	शैलीविज्ञानको परिभाषा	९
२.४	शैलीविज्ञानको सैद्धान्तिक स्वरूप	११
२.५	शैलीविज्ञान : विश्लेषणप्रक्रिया	१२
२.६	कृतिविश्लेषणको सैद्धान्तिक प्रारूप	१३
२.७	विश्लेषणप्रक्रियाका विभिन्न चरणहरू	१५

२.७.१	पहिलो चरण : तथ्याङ्कीकरण	१५
२.७.२	दोस्रो चरण : विश्लेषण	१५
२.७.३	तेस्रो चरण : अर्थच्छाया	१५
२.८	निष्कर्ष	१६

तेस्रो परिच्छेद कविताका शैलीविश्लेषणका आधारहरू

३.१	परिचय	१७
३.२	चयन	१८
३.२.१	शब्दचयन	२०
३.२.२	वाक्यचयन	२०
३.२.३	उखानटुक्काको चयन	२०
३.२.४	थेगो वा व्यक्ति भाषाको चयन	२०
३.२.५	भाषिक चिह्नको चयन	२१
३.२.५.१	पर्यायवाची चयन	२१
३.२.५.२	व्यावहारिक चयन	२२
३.२.५.३	व्याकरणिक चयन	२२
३.२.५.४	शैलीय चयन	२२
३.२.५.५	विशिष्ट पारिभाषिक शब्दको चयन	२२
३.२.५.६	वाक्यात्मक चयन	२२
३.३	अग्रभूमि निर्माण	२३
३.३.१	विचलन	२४
३.३.१.१	कोशीय विचलन	२५
३.३.१.२	व्याकरणिक विचलन	२६
३.३.१.३	आर्थी विचलन	२६
३.३.१.४	भाषिकागत विचलन	२७
३.३.१.५	प्रयुक्ति विचलन	२७
३.३.१.६	लेखिमिक विचलन	२८
३.३.२	समानान्तरता	२८
३.३.२.१	बाह्य समानान्तरता	२९
३.३.२.२	आन्तरिक समानान्तरता	२९
३.४	प्रयुक्ति विविधता	२९
३.५	निष्कर्ष	३०

चौथो परिच्छेद
‘दुर्गम उचाइमा फूलको आँधी’ कवितासङ्ग्रहको
संरचनात्मक विश्लेषण

४.१	संरचनाको अर्थ	३१
४.२	संरचनाको परिभाषा	३२
४.३	कृतिगत संरचना	३३
	४.३.१ साहित्यिक संरचना	३४
	४.३.१.१ बनोट	३४
	४.३.१.२ बुनोट	३५
४.४	‘दुर्गम उचाइमा फूलको आँधी’ कवितासङ्ग्रहको संरचनात्मक विश्लेषण	३५
४.५	कृति विश्लेषण	३६
४.६	प्रगीतात्मक संरचना	६८
४.७	निष्कर्ष	६९

पाँचौँ परिच्छेद
‘दुर्गम उचाइमा फूलको आँधी’ कवितासङ्ग्रहको
शैलीवैज्ञानिक विश्लेषण

५.१	परिचय	७०
५.२	‘दुर्गम उचाइमा फूलको आँधी’ कवितासङ्ग्रहमा विचलनको प्रयोग	७०
	५.२.१ कोशीय विचलनको प्रयोग	७०
	५.२.२ अर्थतात्त्विक विचलनको प्रयोग	८०
	५.२.३ प्रयुक्ति विचलनको प्रयोग	९७
	५.२.४ लेखिमिक विचलनको प्रयोग	१०२
	५.२.५ ध्वनितात्त्विक विचलनको प्रयोग	१०५
५.३	‘दुर्गम उचाइमा फूलको आँधी’ कवितासङ्ग्रहमा समानान्तरताको प्रयोग	१०६
	५.३.१ बाह्य समानान्तरताको प्रयोग	१०६
	५.३.२ आन्तरिक समानान्तरताको प्रयोग	१११
५.४	निष्कर्ष	१२०

छैटौँ परिच्छेद
उपसंहार

६.१	उपसंहार तथा निष्कर्ष	१२१
-----	----------------------	-----

सन्दर्भग्रन्थसूची

(क)	प्रमुख सन्दर्भग्रन्थसूची	१२४
(ख)	सहायक सन्दर्भग्रन्थसूची	१२४
(ग)	सहायक सन्दर्भपत्रिकासूची	१२५

परिशिष्ट खण्ड

	'दुर्गम उचाइमा फूलको आँधी' कवितासङ्ग्रहको आवरण पृष्ठ	१२६
--	--	-----

सङ्क्षेपीकृत शब्दसूची

यस शोधपत्रमा प्रयोग गरिएका सङ्क्षेपीकृत शब्दहरूको पूरा रूप यसप्रकार रहेको छ :

क्र.सं.	क्रमसङ्ख्या
डा.	डाक्टर
त्रि.वि.	त्रिभुवन विश्वविद्यालय
पृ.	पृष्ठ
प्रा.	प्राध्यापक
वि.सं.	विक्रम संवत्
सम्पा.	सम्पादक
सह-प्रा.	सह-प्राध्यापक
संस्क.	संस्करण